

*мр Сања ЈЕЛИСАВАЦ**

*мр Мина ЗИРОЈЕВИЋ-ФАТИЋ**

РЕГИОНАЛНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ НА ПРОСТОРУ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА СЕФТА

ABSTRACT

Regionalisation appeared as an aspiration of some states to arrange at a broader level their trade, political and legal relations by making agreements with each other, this primarily including their neighbours. Regional associations and integrations are created in various forms ranging from preferential trade agreements, free trade zones, customs associations and unions to common markets and economic unions. Realising the benefits resulting from the elimination of barriers in trade some countries established regional organisations within which they have gradually liberalised their mutual trade. In this way, they have developed their economies even more and have become an example of successful co-operation. For many years, the Western Balkans or actually South-Eastern Europe has been in the focus of political and economic interest of the European Union member countries. According to the EU recommendations, the countries that aspire to the Union membership are encouraged to create free trade zones in their territories. Serbia, too, has realised what benefits could be gained from regionalisation. Therefore, it has started to take steps leading towards the accession to the European Union, which is at present the best institutionally organised regional association in the world. In accordance with the

* Обе запослене са звањем истраживач-сарадник у ИМПП, Београд.

Овај текст је резултат истраживања у оквиру пројекта: „Србија и савремени свет: перспективе и путеви учвршћивања спољнополитичког, безбедносног и спољно-економског положаја Србије у савременим процесима у међународној заједници”, који финансира Министарство науке Републике Србије, ев бр: 149002D, за период 2006/2010. године.

neighbourhood policy, Serbia has participated in several negotiations and signed a few multilateral co-operation initiatives in the Western Balkans. One of the latest is the *Central European Free Trade Agreement (CEFTA)*. *CEFTA* is expected to exert a strong impact on the mutual trade of the countries in the region, to enable the establishment of a better co-operation among the states in the region and their common road to the European Union integration.

Кључне речи: regionalna saradnja, CEFTA, Evropska unija, Srbija, trgovina, multilateralni sporazumi, integracija.

Регионалне интеграције

Регионална интеграција је данас један универзални процес, који обухвата не само формирање безбедоносних савеза или трговинских аранжмана, већ обухвата бројне области економског и социјалног живота, политичке структуре, унутрашњу безбедност, заштиту природних ресурса, културу и др. Ради се, дакле, о сложенем и вишедимензионалном процесу повезивања у неком региону, који не подразумева само односе међу државним администрацијама, већ и бројне друге друштвене актере, као што су представници политике, бизниса, цивилног друштва и др. Оно што представља нови квалитет је управо аутентична иницијатива која има смер „одоздо навише”, а која се огледа у повећаном значају локалних заједница, прекограничној сарадњи и улози бројних појединачних „микро актера”.

Мултилатерална регионална сарадња представља општи тренд у развоју међудржавних односа у другој половини двадесетог века, који је обухватио све континенте и који прати процес глобализације. На Западни Балкан, услед историјских околности, овај тренд је стигао са закашњењем, али ово заостајање је донекле надокнађено великим бројем новијих иницијатива и облика мултилатералне регионалне сарадње који су се јавили током деведесетих година двадесетог века.¹ Југоисточна

¹ Дефиниције Западног Балкана, односно Југоисточне Европе, нису једноставне у географском, а још мање у геополитичком смислу, већ оне великим делом зависе од угла и циља посматрања. У овом раду задржаћемо се на дефиницији према којој појам *Западни Балкан* обухвата пет земаља бивше Југославије (Србија, Црна Гора, Хрватска, Босна и Херцеговина и Македонија) и Албанија. Више о томе погледати у „Термин Балкан није довољно одређен”, Т. Стојановић, *Балканска цивилизација*, Центар за геопоетику, Београд, 1995, стр. 11 и Јован Цвијић, „Балканско полуострво”, *Тајна Балкана*, СКЦ, Београд, 1995, стр. 87–119.

Европа, односно Западни Балкан, већ дуги низ година је у фокусу политичког и економског интересовања земаља чланица Европске уније. Тако је још 27. јуна 2001. године у Бриселу, у оквиру *Пакта стабилности за Југоисточну Европу*, усвојен Меморандум о разумевању, либерализацији и олакшавању услова трговине. Меморандум су потписале Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Србија и Црна Гора, БЈР Македонија, Молдавија и Румунија. У међувремену било је потписано 32 билатерална споразума између осам земаља региона Југоисточне Европе.

У овом раду желели смо да дамо приказ иницијатива које су оријентисане на сарадњу земаља Балкана. Предмет разматрања су оне иницијативе за регионалну сарадњу, које представљају званичне, међудржавне и међународне облике сарадње и које обухватају више од две земље Западног Балкана. У ову групу се може сврстати бар осам иницијатива, односно форума за регионалну сарадњу: Централноевропска иницијатива (ЦЕИ), Зона слободне трговине у Централној Европи (СЕФТА), Организација за црноморску економску сарадњу (СМЕС), Процес (мултилатералне) сарадње у Југоисточној Европи (PS IIE), Процес из Роајомона о добросуседству и стабилности у Југоисточној Европи (Роајомонски процес – интегрисан у Пакт за стабилност), Иницијатива за сарадњу у Југоисточној Европи (SECI), Јадранско-јонска иницијатива (ЈЈ) и Пакт стабилности за Југоисточну Европу (PS).

Осим наведених, балканске земље су укључене и у низ других облика званичне и незваничне сарадње, попут Дунавске комисије, Радне заједнице Дунав, Алпе-Адриа, сарадња неких земаља у оквиру области одбране (SEDI) и др.

Подстицаји и препреке формирању регионалних иницијатива на Балкану

Европска унија, као највећа и најбоље организована регионална организација, служи као модел за друге регионалне иницијативе. Такође, успешно чланство у појединим регионалним форумима и иницијативама представља један од услова за будуће чланство у ЕУ.

Разлози који подстичу формирање регионалних иницијатива су следећи:

- Формирање регионалне иницијативе представља један од корака ка лакшем приближавању Европској унији и каснијем уласку у исту.

Осим тога сама ЕУ врши притисак на земље Балкана да успоставе бољу сарадњу ради превазилажења сукоба из прошлости;

- Државе суседи су објективно упућени на међусобну сарадњу услед ограничености националних тржишта, нивоа економске развијености, лоше инфраструктуре и неопходности регулисања социјалних и економских питања на ширем нивоу;
- Потреба за бољим искоришћавањем заједничких ресурса као и за либерализацијом трговине;
- Успоставља се политичка стабилност. Овим регионалним споразумима се остварује економска, а касније и политичка стабилизација и полако се развијају активни политички и економски односи.

Регионални споразуми дефинишу правила о међусобним односима, што доводи до транспарентности према трећим лицима (посебно према страним инвеститорима). Ово представља позитиван сигнал да регион гради атрактивно и стабилно окружење и унапређен оквир за узајамна улагања.

Процес субрегионалне сарадње има велики број препрека, у које се могу сврстати:

- Непостојање традиције мултилатералне сарадње;
- Неразвијеност привреде и ограниченост ресурса;
- Непревазиђени и дуготрајни регионални спорови и сукоби;
- Политичка и економска некохерентност региона.

Иницијативе на подручју Западног Балкана

Централноевропска иницијатива (ЦЕИ)

Централноевропска иницијатива основана је 1989. год. са циљем да се успостави чвршћа сарадња земаља средње Европе.² Оснивач је била СФР Југославија, заједно са Италијом, Аустријом и Мађарском. Временом, овој иницијативи придружиле су се и остале земље региона, тако да она данас обухвата осамнаест земаља средње, јужне и источне Европе. ЦЕИ има најдужу традицију и представља прву регионалну иницијативу која је формирана на заједничкој политичко-економској платфор-

² На енглеском језику термин гласи: *Central European Initiative*. Адреса званичног интернет странице <http://www.ceinet.org/home.php>.

ми. У почетку је представљала међудржавни форум на којем су разматране заједничке теме из области политике, економије, културе и других, да би 1998. године била донета стратегија, која је успоставила нови приступ и интензивирала кохезионе процесе у овом региону. Нова стратегија имала је циљ да се земљама у транзицији пружи подршка у њиховим напорима да се приближе европским структурама, као и да се премосте разлике између богатих и сиромашних земаља у региону који обухвата Централноевропска иницијатива.³

Највећа предност Централноевропске иницијативе у односу на друге сличне иницијативе је што је успела да комбинује активности на високом политичком нивоу и конкретне мере које имају прагматску корист за привреду и друштва држава чланица. Она обухвата државе чланице из више европских субрегиона (ЕУ, Централна Европа, Балкан, ex-СССР) чиме доприноси превазилажењу поделе на нову и стару Европу. С обзиром да ЦЕИ обухвата и богатије земље Европе, њене активности (тела, пројекти и сл.) су на одговорајући начин материјално подржане и успостављене су везе са финансијским организацијама (деловање Секретаријата при EBRD и повезаност ЦЕИ са кредитима EBRD). Са друге стране, велики број држава учесница у ЦЕИ није само предност, него представља и одређено оптерећење за ефикасност организације, имајући у виду дисперзију интереса појединих земаља, као и регионалну „развученост” ресурса. Упркос високим амбицијама Централноевропска иницијатива није имала суштинска достигнућа на политичком плану. Додуше, реализоване су одређене акције, као што су заштита мањина, унапређење демократских процеса и слично, али ипак то није било довољно да се значајно издвоји од других сличних иницијатива.

Црноморска економска сарадња

Организација за црноморску економску сарадњу је основана 25. јуна 1992. када су шефови држава једанаест земаља у Истанбулу потписали Декларацију и Босфорски договор.⁴ Земље оснивачи су: Азербејџан, Албанија, Бугарска, Грузија, Грчка, Јерменија, Молдавија, Румунија, Русија, Турска и Украјина. Након приступања Србије и Црне Горе априла 2004. године, организација сада броји 12 земаља.

³ Privredna komora Srbije, Internet, <http://ino.komora.net/Saradnja/Me%C4%91una-rodneorganizacije/CECCI/tabid/1924/Default.aspx>, 25/04/2008.

⁴ На енглеском језику термин гласи *Organization of the Black Sea Economic Cooperation*. Адреса званичног интернет странице <http://www.bsec-organization.org/>.

Начин функционисања ове заједнице су повремене састанци шефова држава или влада, и редовни састанци министара иностраних послова једанпут, односно два пута годишње. Тела су: стални међународни секретаријат, помоћни органи радне групе и експерти, парламентарна скупштина, пословни савет и Црноморска банка за трговину и развој.

Највећа достигнућа Црноморске економске сарадње су у области саобраћаја, телекомуникација, енергије, животне средине, здравства, трговине, страних инвестиција и међународних односа.⁵ Посматрајући резултате ЦМЕС можемо сумирати да она представља добар форум за дискусију о регионалној сарадњи у неполитичким областима, где је и створена веома богата мрежа тела за сарадњу. Недостаци су непостојање јасне дугорочне стратегије и приоритета, недовољна политичка подршка предложеним пројектима, недовољна ефикасност, недовољна финансијска средства за остварење пројеката, велике разлике међу члааницама, недовољан ниво економске размене, избегавање политичких циљева и безбедносних питања, итд.⁶

Процес сарадње земаља Југоисточне Европе

Софијском декларацијом из јуна 1996. године на изванредан начин је обновљена иницијатива о Балканској сарадњи са краја 80-тих година, али сада под новим именом и са другачијим учесницима. Ова организација је у почетку названа „Конференција о добросуседским односима, стабилности, безбедности и сарадњи у Југоисточној Европи”, а сада носи назив Процес сарадње у Југоисточној Европи (ПСЈИЕ). За разлику од већине осталих иницијатива на Балкану, она представља аутохтони покушај самих земаља ЈИЕ. Иако је за пола деценије организовано више конференција министара иностраних послова и, што је посебно значајно, неколико састанака на врху шефова држава или влада, за сада се не би могло рећи да је ПСЈИЕ постигао дугорочније и конкретније резултате на политичком или економском плану.

Начелно добре намере, које су у оквиру ове иницијативе изнесене на највишем политичком нивоу нису преточене у конкретне мере и пројекте или неке друге облике регионалне сарадње. Циљеви су остали углавном уопштени и апстрактни, док је недостајала политичка воља и

⁵ Wikipedia, Internet, <http://sr.wikipedia.org/>, 11/03/2008.

⁶ BSEC, Internet, http://www.bsec-organization.org/main.aspx?ID=About_BSEC,02/03/2008.

ресурси, посебно финансијски, да се спроведу чак и усвојене конкретне мере. Овај процес и даље функционише по принципу *ad hoc* међудржавне конференције, без специфичних правилника о раду, без политичког и/или техничког секретаријата и без икаквих радних и/или имплементирајућих тела.

Роајомонски процес

Покретање Роајомонског процеса је било уско повезано са закључењем Дејтонског/Париског споразума о миру у Босни и Херцеговини. Тада је на иницијативу ЕУ усвојена и декларација из Роајомона о стабилности и добросуседству у Југоисточној Европи. За разлику од већине других иницијатива РП је након почетног ентузијазма, остао иницијатива ниског политичког профила без озбиљне имплементације. Усмерен је првенствено на тзв. „трећу корпу” ОЕБС односно питања сарадње у областима културе, грађанског друштва, људских права и сл. Област и број пројеката је остао скроман те овај процес никада није био у потпуности профилисан. Након покретања Пакта за стабилност РП се једноставно „утопио” унутар много ширег и амбициознијег пројекта као део радног стола I.⁷

Иницијатива за сарадњу у Југоисточној Европи (SECI)

Иницијатива за формирање ове регионалне групације покренута је од стране САД, на састанку ОЕБС у Прагу, марта 1996. године⁸ Конституисање Иницијативе одржано је у децембру исте године у Женеви. Основни циљ ове Иницијативе био је подстицање и успостављање сарадње у региону како би се омогућило државама са Западног Балкана да се укључе у интеграционе процесе Европске уније. На почетку је била формирана као Форум на коме би представници држава расправљали о економским проблемима и питањима из области заштите животне средине.

На основу замисли покретача овај форум је постао језгро за спровођење конкретних програма и пројеката од интереса и значаја за земље региона. Највећи део послова се обавља посредством одабирања пројеката, на тај начин што се за сваки одабрани пројекат форми-

⁷ За детаљнији приказ ове иницијативе погледати: Lopandić, D. *Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi*, IMPP, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2001, str. 119–126.

⁸ На енглеском језику термин гласи: *Southeast European Cooperative Initiative*. Adresa zvaničnog internet stranice <http://www.secicenter.org/>.

ра радна група састављена од представника заинтересованих држава чланица и стручњака. Пројекти се не реализују у оквиру органа SECI, већ се проналазе спонзори и агенције за те послове. Постоје бројни пројекти од којих ћемо навести само неке, који су по нашем мишљењу, значајни: борба против криминала, поједностављење процедуре преласка границе, развој саобраћајне инфраструктуре, повезивање гасовода енергетске мреже, еколошки програми за Дунав, сарадње финансијских берзи.

Пакт за стабилности Југоисточне Европе

Пакт за стабилност Југоисточне Европе (ПС) је настао као последица сукоба око Косова и Метохије, односно као политички одговор међународне заједнице на нови талас нестабилности на Балкану.⁹ То је новији покушај да се политички много енергичније, на нивоу министара иностраних послова, или шефова држава тј. влада, деловањем чинилаца изван региона, дуготрајније и свеобухватније утиче на смиривање и регулисање односа у Југоисточној Европи. Један од циљева би између осталих требало да буде олакшање сарадње и координације осталих иницијатива и форума за сарадњу ЈИЕ.

Пакт представља до сада најамбициознији покушај, како по ангажованим ресурсима, тако и према политичком нивоу на коме је вођен као и свеобухватности иницијативе. Ипак, постоје многе препреке: бирократизација и преплитање акција и надлежности са другим сличним иницијативама, до могућности засићења међународне заједнице, а посебно донатора, што се већ десило са процесом из Роајомона. Са друге стране, постоји опасност на страни земаља прималаца помоћи да се читав процес сведе на питање обима финансијске помоћи. Као у случају SECI и неких других облика мултилатералне сарадње, суштинско питање Пакта стабилности остаје питање финансијских ресурса и носилаца појединих пројеката, због тога што ова иницијатива нема сопствени буџет.

⁹ На енглеском језику термин гласи: *Stability Pact for South Eastern Europe*. Адреса званичног интернет странце <http://www.stabilitypact.org/>.

Табела 1. Учешће посматраних земаља у регионалним иницијативама

Земља	ЦЕИ	СЕФТА	СЕФТА 2006	ЦМЕС	ПС ЈИЕ	РП	СЕЦИ	ПС
Бугарска	+	+	-	+	+	+	+	+
Румунија	+	+	-	+	+	+	+	+
БиХ	+	-	+	-	+	+	+	+
Србија	+	-	+	+	+	+	+	+
Црна Гора	+	-	+	-	+	+	+	+
Македонија	+	+	+	-	+	+	+	+
Хрватска	+	+	+	П	П	+	+	+
Албанија	+	-	+	+	+	-	+	+
Грчка	-	-	-	+	+	-	+	-
Турска	-	-	-	+	+	-	+	-
Словенија	+	+	-	-	+	-	+	-
Мађарска	-	+	-	-	-	-	+	-
Молдавија	-	-	+	+	-	-	+	+
Чешка	-	+	-	п	-	-	-	-
Словачка	-	+	-	п	-	-	-	-
Пољска	-	+	-	п	-	-	-	-

+ – учесница; - – није чланица; п – посматрач

СЕФТА

Три земље централне Европе, Мађарска, Пољска и Чехословачка, су у Вишеграду, 1991. године, усвојиле Декларацију о сарадњи на путу европских интеграција (па се ове земље називају вишеградска група).¹⁰ Декларација се односила на техничку помоћ и политичку подршку на путу ка ЕУ, али према мишљењу чланица ЕУ, било је потребно и да се међусобно трговински повежу. Са намером да се убрзају ти процеси закључен је Централноевропски споразум о слободној трговини (*Central European Free Trade Agreement* – СЕФТА), 21. децембра 1992. године у Кракову. Споразум је предвиђао успостављање зоне слободне трговине међу чланицама. Словенија је 1996. године примљена у чланство, а после ње

¹⁰ На енглеском језику термин гласи: *Central European Free Trade Agreement*.

су СЕФТА приступиле и две земље југоисточне Европе, Румунија 1997. године и Бугарска 1999. године. Након што је Хрватска 2003. године постала пуноправна чланица зоне слободне трговине овај споразум је бројао укупно осам чланица (још 1993. године. Чешка и Словачка су се мирно раздружиле).

Међутим, већина земаља чланица је 1. маја 2004. године, напустила је чланство СЕФТА, пошто су постале чланице Европске уније. Тиме је овај споразум сведен на само три чланице из југоисточне Европе – Румунију, Бугарску и Хрватску. У чланство СЕФТА 2006. године примљена је и Македонија, али од 1. јануара 2007. године Румунија и Бугарска напуштају СЕФТА и улазе у Европску унију. Овај споразум ипак неће нестати са историјске сцене јер су, на иницијативу Хрватске, земље југоисточне Европе одлучиле да будућу регионалну трговинску сарадњу, иницирану у оквиру Пакта за стабилност југоисточне Европе, наставе у оквиру измењеног СЕФТА споразума, познатог као СЕФТА 2006.¹¹

Током периода јун–новембар 2006. одржане су четири рунде техничких преговора, под председништвом Пакта за стабилност југоисточне Европе и уз подршку Европске комисије, што је довело до остваривања споразума између земаља југоисточне Европе. Након седам месеци интензивних преговора, све земље југоисточне Европе, у Букурешту, 19. децембра 2006. године, су потписале нови и допуњени СЕФТА споразум, који се примењује од средине 2007. године. На тај начин је створена зона слободне трговине у југоисточној Европи.¹² Како су Румунија и Бугарска почетком 2007. године приступиле ЕУ, споразум СЕФТА 2006 од тада има следеће чланице, односно потписнице, Република Србија, Република Албанија, Босна и Херцеговина, Република Хрватска, Бивша Југословенска Република Македонија, Република Молдавија, Република Црна Гора и УНМИК у име јужне српске покрајине Косова и Метохије као царинске територије.

Прва министарска конференција СЕФТА 2006 одржана је у Охриду, 28. септембра 2007. године. Представници чланица су усвојили низ кључних одлука, које треба да обезбеде ефективно спровођење СЕФТА. Међу одлукама које су министри усвојили је оснивање поткомитета на високом нивоу, који ће се бавити најважнијим питањима везаним за

¹¹ Предраг Бјелић, *Међународна трговина*, Економски факултет, Београд, 2008, стр. 353.

¹² Pakt za stabilnost Jugoistočne Evrope, Internet, <http://www.stabilitypact.org/pages/events/detail.asp?y=2007&p=576,05/04/2008>.

примену у области пољопривреде, инспекцијске сарадње и царина. Два месеца касније на Самиту земаља потписница, у Скопљу, усвојена је *Декларација CEFTA 2006* и потписан документ о већој регионалној сарадњи у слободној трговини.

Циљ потписивања Споразума о Централноевропској зони слободне трговине је унапређење и побољшање укупних трговинских и привредних односа између земаља југоисточне Европе. Конкретни циљеви *CEFTA 2006* су стварање зоне слободне трговине између земаља чланица до 31. децембра 2010. године за робу, а предвиђа се укључивање пољопривредних производа и услуга у овај аранжман у блиској будућности. *CEFTA 2006* је формирана као регионална трговинска организација са привременим карактером и постојаће све док све земље Западног Балкана не постану чланице Европске уније.

Уговор *CEFTA 2006* укључује савремене одредбе у потпуности усклађене с правилима Светске трговинске организације (СТО). Осим уобичајених одредби о слободној трговини, текст уговора покрива и неке нове сарадње, као што је повезивање на подручју трговине услуга, подстицање и заштита улагања и слично. Уговор такође садржи савремене одредбе о заштити конкуренције на тржишту и праву интелектуалне својине. Као важна новина Уговора налази се и детаљно разрађен поступак решавања спорова, који укључује и арбитражу, а у циљу осигуравања што боље имплементације.

Србија у оквиру CEFTA 2006

Под покровитељством Пакта за стабилност југоисточне Европе, министри спољне трговине девет земаља региона потписали су 19. децембра 2006. године у Букурешту Споразум о измени и приступању Споразуму о слободној трговини у централној Европи (*CEFTA 2006*). Споразум је ступио на снагу 26. јула 2007. године. Овај Споразум је *de facto* заменио све билатералне споразуме, који су се примењивали у региону југоисточне Европе. За Републику Србију су до тада важили следећи билатерални споразуми:¹³

¹³ Република Србија наставља примену важећих споразума о слободној трговини за Државну заједницу Србија и Црна Гора, Бугарска и Румунија, као чланице ЕУ, од 1. јануара 2007. године примењују одредбе ЕУ у трговини са Странама у *CEFTA*.

- Споразум о слободној трговини између Србије и Црне Горе и Републике Албаније, потписан 13. новембра 2003. године, ступио на снагу 1. августа 2004. године;
- Споразум о слободној трговини између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Босне и Херцеговине, потписан 1. фебруара 2002. године, ступио на снагу 1. јуна 2002. године;
- Споразум о слободној трговини између Савезне Републике Југославије и Републике Хрватске, потписан 23. децембра 2002. године, ступио на снагу 1. јула 2004. године;
- Споразум између Србије и Црне Горе и Републике Хрватске о изменама и допунама Споразума о слободној трговини између Савезне Републике Југославије и Републике Хрватске, потписан 14. јануара 2004. године, ступио на снагу 1. јула 2004. године;
- Споразум о слободној трговини између Србије и Црне Горе и Републике Македоније, потписан 21. октобра 2005. године, ступио на снагу 1. јуна 2006. године;
- Споразум о слободној трговини између Савета министара Србије и Црне Горе и Владе Републике Молдавије, потписан 13. новембра 2003. године, ступио на снагу 1. септембра 2004. године.¹⁴

Након потписивања СЕФТА 2006 договорено је да је потребна ратификација најмање пет чланица да би споразум ступио на снагу. Акте о ратификацији као депозитар прима хрватско Министарство вањских послова и еуропских интеграција. Током 2007. године дошло је до ратификације од стране Албаније, УНМИК/Косова, Црне Горе, БЈР Македоније и Молдавије, чиме је 26. јула 2007. године СЕФТА 2006 и званично почела да важи за све земље које су је ратификовале. Државе које не ратификују Споразум примењиваће и даље билатералне споразуме са земљама у региону. Хрватска је као шеста земља чланица ратификовала споразум и он је ступио на снагу у тој земљи 22. августа 2007. године.¹⁵ Народна скупштина Републике Србије ратификовала га је 25. септембра 2007. године, па је у Србији и Босни и Херцеговини он ступио на снагу 24. октобра 2007. године.

¹⁴ Министарство економије и регионалног развоја Републике Србије, Анекс 2 Споразума о измени и приступању Споразуму о слободној трговини у централној Европи, Интернет, <http://www.merr.sr.gov.yu/sektori/cefta.php?lang=cir>, 25/02/2008.

¹⁵ Sanja Jelisavac, "Uticaj CEFTA na trgovinu u regionu Jugoistočne Evrope", *Centralnoevropska zona slobodne trgovine i interesi Srbije*, прир. Edita Stojić Karanović, IMPP, Beograd, str. 140–1.

Имајући у виду да је Западни Балкан привлачан за многе западне земаље, пружа се могућност њиховог већег учешћа на нашем тржишту управо преко овог споразума. Ексклузивност српског тржишта је и постојећи Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом, једини који је та земља потписала ван Заједнице Независних Држава. После закључивања Споразума о стабилизацији и придруживању ЕУ и уласка у СЕФТА, Србија ће, рачунајући и споразум са Руском Федерацијом, око 80% робне размене остварити кроз споразуме о слободној трговини. Најзначајнији партнер Србије међу чланицама СЕФТА када је реч о извозу је БИХ (друго по реду извозно тржиште за српске производе). Следе Црна Гора, Македонија, Хрватска, Албанија и Молдавија. На страни увоза такође је најважнији партнер БИХ (осма укупно), Хрватска (десета укупно), Македонија, Црна Гора, Молдавија и Албанија. Србији је остало да у потпуности либерализује трговину са Молдавијом, Албанијом и Хрватском.

Слика број 1: Садашње и бивше чланице СЕФТА

Izvor: Wikipedia, Internet, http://en.wikipedia.org/wiki/Image:CEFTA_2007.PNG, 20/09/2007.

могућности биће још веће када Србија закључи Споразум о стабилизацији и придруживању Европској унији, јер ће тада и на тржиште ЕУ моћи да извози робу која је направљена од сировина из региона.¹⁶

Једна од најважнијих новина за привреднике је увођење система дијагоналне кумулације порекла роба. У оквиру билатералних споразума, који су предходили мултилатералном споразуму СЕФТА, кумулација порекла роба била је билатерална, што је значило да је, уколико је сировина из БИХ, финални производ из Србије само у тој земљи имао српско порекло, док би увоз у другу земљу подлегао царини. Сада СЕФТА 2006 нуди могућност да привредници из Србије у свој производ уграде сировине из једне земље, а да на тржиштима свих земаља СЕФТА тај производ важи као српски. Ова погодност највише ће одговарати предузећима која послују у прерађивачкој индустрији, јер им се отвара нова перспектива за извоз. Те

¹⁶ Sanja Jelisavac, "Uticaј CEFTA na trgovinu u regionu Jugoistočne Evrope", *Centralnoevropska zona slobodne trgovine i interesi Srbije*, prir. Edita Stojić Karanović, IMPP, Beograd, str. 150.

Да би смо боље објаснили шта је СЕФТА 2006 донела потребно је да се подсетимо карактеристика међусобне трговине чланица овог Споразума. Интрарегионална трговина у укупној трговини са светом је била различита од земље до земље – од 0,2% (Молдавија) до 35% (БиХ). Такође, постојала је висока подударност извозне понуде (радно и ресурсно интензивни производи, ниске новододате вредности, ниске стопе раста тражње на међународном тржишту). Све земље СЕФТА, појединачно, су већ имале високо учешће трговине са ЕУ, 50%-80%, где су доминирале Италија и Немачка.

Билатерални споразуми о слободној трговини у југоисточној Европи који су претходили СЕФТА 2006 већ су донели раст спољнотрговинске размене свим земљама потписницама. Пошто сада за њих важи јединствени, мултилатерални споразум СЕФТА 2006, очекује се наставак трговинске сарадње и повећање њеног обима. Процењује се да ће захваљујући том документу пословање компанија у југоисточној Европи бити олакшано, јер ће процедуре за извоз и инвестирање бити додатно поједностављене. С друге стране, биће то својеврсни тест конкурентске способности, јер СЕФТА 2006. представља „Европу у малом” и донекле рефлектује односе и начине пословања на европском тржишту.

Стручњаци су предвидели да ће потписивање СЕФТА 2006 повећати конкуренцију на српском тржишту и да ће државама потписницама омогућити слободан пласман свих производа (осим пољопривредних, који остају на режиму квота). На тај начин би Западни Балкан постао знатно атрактивнији за страна улагања. Тиме се и отварају врата за евентуално веће ангажовање привредника из ЕУ и других инвеститора.

Имајући у виду да је Западни Балкан привлачан за многе западне земље, пружа се могућност њиховог већег учешћа на нашем тржишту управо преко овог споразума. Ексклузивност српског тржишта је и постојећи Споразум о слободној трговини са Руском Федерацијом, једини који је та земља потписала ван Заједнице Независних Држава.

Верује се да ће СЕФТА споразум бити добар за Србију и да ће доћи до повећања размене захваљујући овом споразуму. Србија већ профитира од уласка Бугарске и Румуније у ЕУ јер сада у размени са тим земљама важи исти режим као и са другим земљама Уније, односно, ми извозимо без икаквих препрека док се њихов увоз у Србију царини и на тај начин су у релативно лошијем положају.

Ако погледамо резултате трговине Србије са земљама СЕФТА у периодима од 2004–2006. године, 2006. и 2007. године видећемо велики

напредак на плану извоза. Наиме, економски показатељи за период 2004-2006. су:

- после ЕУ, други спољнотрговински партнер,
- пораст укупне трговине за 37,5%,
- стопа раста извоза је мања – 8,5% од стопе раста увоза - 13,7%,
- остварује се нето суфицит у размени,
- суфицит – са Албанијом, БиХ, Македонијом,
- дефицит – са Хрватском и Молдавијом.¹⁷

У току 2006. године резултати трговине Србије су:

- рангиране према обиму извоза у СЕФТА (према укупном извозу у свет) – БиХ (2), ЦГ (4), Македонија (6), Хрватска (8), Албанија, Молдавија – највећа стопа раста извоза остварена у Албанију и Хрватску,
- рангиране по обиму увоза – БиХ (8), Хрватска (10), Македонија (19), ЦГ, Молдавија и Албанија,
- Учешће СЕФТА у укупном извозу Србије је 30%, а у увозу је 8%.

У 2007. години остварен је двоструко већи извоз од увоза и забележен је мало већи пораст извоза (44%) од увоза (38%). Индекс пораста извоза у односу на исти период 2006. године је већи од индекса пораста увоза у размени са Албанијом, Молдавијом и Црном Гором а дефицит је остварен са Хрватском и Молдавијом. Учешће СЕФТА у укупном извозу Србије, 2007. године, је 32%, а у увозу је 7,8%. Учешће робе широке потрошње око 40% у извозу и око 20% у увозу Србије из СЕФТА.¹⁸

Србија је са земљама СЕФТА у првих девет месеци 2008. године остварила суфицит од 1,5 милијарди америчких долара, према подацима Републичког завода за статистику. То је резултат углавном извоза гвожђа и челика и пољопривредних производа. Извоз Србије износи 2,9 милијарди америчких долара, увоз је 1,4 милијарде америчких долара, док покривеност увоза извозом износи 203,5 одсто. Укупна спољнотрговинска робна размена Србије од јануара до септембра достигла је 17,54 милијарде евра, што је пораст од 22 одсто, а више од половине

¹⁷ Извор Министарство економије и регионалног развоја Републике Србије, Интернет, www.mepr.sr.gov.yu, 21/03/2008.

¹⁸ Мина Зиројевић, „Правни оквир слободне трговине у Југоistočnoј Европи”, *Centralno-evropska zona slobodne trgovine i interesi Srbije*, прir. Edita Stojić Karanović, IMPР, Beograd, str. 181-2.

размене је обављено са чланицама Европске уније. Суфицит у размени остварен је са бившим републикама – Босном и Херцеговином, Црном Гором, Македонијом, а највећи дефицит Србија је имала у размени са Русијом због увоза енергената, пре свега, нафте и гаса, према подацима Републичког завода за статистику. Спољнотрговински дефицит Србије у првих девет месеци 2008. године достигао је 6,16 милијарди евра, што је за 25,3 одсто више него у истом периоду 2007. године.

Закључак

Све досадашње регионалне иницијативе су од изузетне важности за нас, почев од Централноевропске иницијативе, Организација за црноморску економску сарадњу, Процеса сарадње у Југоисточној Европи, Роајомонског процеса, Иницијативе за сарадњу у Југоисточној Европи, Пакта за стабилност Југоисточне Европе, до сарадње у оквиру СЕФТА споразума. Све поменуте иницијативе имају за циљ да Србију и друге земље Западног Балкана, кроз регионалну сарадњу, што пре приближе и повежу са Европском унијом. Улазак у ЕУ је један од приоритета наше спољне политике, али ови споразуми, између осталог и олакшавају изградњу региона мира, стабилности и економског просперитета.

Мађутим, пошто постоји велики број иницијатива у региону Западног Балкана, пажња и деловање држава чланица је развучена на различите стране. Веома је тешко утврдити приоритете и време које треба посветити појединим иницијативама са сопственим програмима и пројектима. Државама које имају слабију привреду потребно је дуже време како би развиле привредне потенцијале и постале конкурентне и због тога је интеграција у оквиру регије југоисточне Европе веома корисна. Привлачност за стране инвеститоре, међутим, зависи од примене споразума, а управо се очекује да ће правила заједничког споразума бити поштована много доследније него досадашњи билатерални споразуми, јер ће бити потпуно усаглашен са правилима и дисциплином Светске трговинске организације.

Као што знамо, прекогранична сарадња није опција, већ је предуслов успеха. Није битна само величина тржишта, већ и квалитет развоја. Уколико желимо постићи конкурентност ван региона, потребно је кроз регионалну сарадњу изаћи на европско тржиште, а СЕФТА може представљати одличну вежбу за заједничко тржиште и унапредити шансе за бржи улазак у Европску унију. Споразум СЕФТА 2006 пред-

ставља позитиван сигнал да регион гради атрактивно и стабилно окружење и унапређен оквир за узајамна улагања, као и стране директне инвестиције. Он предвиђа стриктно поштовање правила Светске трговинске организације, као и подршку уласка у исту за земље које још нису чланице ове организације (Република Србија, БиХ).

Осим тога, није занемарљива чињеница да ће заједички СЕФТА производ изаћи не само на регионално тржисте већ и шире и тиме обезбедити проходност код великог броја потрошача, а са друге стране и земље региона кроз сарадњу јачају, повећавају ефикасност и уводе међународне стандарде. Јединствени споразум о слободној трговини, СЕФТА 2006, омогућиће даљу трговинску интеграцију Запад-ног Балкана.

Литература

1. „*Provedba Zakona o potvrđivanju Ugovora o izmjeni i dopuni i pristupanju Srednjoeuropskom ugovoru o slobodnoj trgovini – CEFTA 2006*”, *naputak* br. 6/2007, Republika Hrvatska.
2. Agreement on Amendment of And Accession to the Central European Free Trade Agreement
3. Anna McTaggart, *EU Hails Balkan Free Trade Deal as Milestone*, Institute for War and Peace, Internet, http://www.bilaterals.org/article.php3?id_article=6353.
4. Anthony O’Sullivan, *The Economic Situation in South East Europe and the Role of Trade and Investment*, OECD, CEFTA 2006 – Expanding Trade and Investment in South Eastern Europe, A Seminar for Parliamentarians from South Eastern Europe, Brussels, 19. April 2007.
5. CEFTA's Aims, Objectives and Extent, Internet, <http://cefta.literal.si/eng/cefta/cilji/index.html-12>.
6. Consolidated Version of the Central European Free Trade Agreement (CEFTA 2006)
7. Darius Mukiza, *Poor countries urged to strengthen regional blocs for better WTO deal*, Internet, <http://www.ippmedia.com/ipp/observer/2007/10/07/99920.html>.
8. Dejan Jovović, „Sporazumi o slobodnoj trgovini u regionu Jugoistočne Evrope”, *Ekonomski anali*, br. XLVIII, Ekonomski fakultet, Beograd, 2004.

9. Dragan Đukanović (prir.), Sanja Jelisavac, *Ekonomski aspekti saradnje međudržavnih foruma — uporedna analiza*, Zbornik radova Međudržavni forumi za saradnju u Evropi: uporedni modeli, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
10. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Internet, <http://www.mingorp.hr/>.
11. Duško Lopandić, *Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi*, IMPP, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2001.
12. *Eastern Europe economy: CEFTA expansion—trade block?*, Internet, http://www.viewswire.com/index.asp?layout=VWArticleVW3&article_id=1911575576&rf=0
13. *EU backs southeast Europe free-trade pact in 2006*, Internet, http://www.bilaterals.org/article.php3?id_article=4302.
14. *EU welcomes signing of new Central European Free Trade Agreement*, IP/06/1837, Brussels, 19. December 2006, Internet, <http://europa.eu.int/>.
15. European Union, *A New Regional Agreement to Develop Trade in South Eastern Europe*, MEMO/06/502, Brussels, 19 December 2006.
16. Fredrik Wilhelmsson, *Trade Creation, Diversion and Displacement of the EU Enlargement Process*, Department of Economics, Lund University, Sweden, June 2006.
17. Georgi Mitev-Šantek, *Srbija i Bosna i Hercegovina se protive sporazumu CEFTA*, Southeast European Times, Internet, <http://www.setimes.com/>, 18. 12. 2008.
18. Lars Nilsson, *Regional trade agreements: An EU perspective*, European Commission, Internet, <http://europa.eu.int/>.
19. Martin Dangerfield, „CEFTA: Between the CMEA and the European Union”, *European Integration*, Vol. 26, No. 3, 309–338, September 2004, University of Wolverhampton, UK.
20. Martin Dangerfield, *Subregional Integration and EU Enlargement: Where Next for CEFTA?*, Blackwell Publishing Ltd, University of Wolverhampton, UK, 2006.
21. Milorad Božić, *Ekonomska politika*, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2006.
22. Mina Zirojević, “Pravni okvir slobodne trgovine u Jugoistočnoj Evropi”, *Centralnoevropska zona slobodne trgovine i interesi Srbije*, prir. Edita Stojić Karanović, IMPP, Beograd.

23. Pakt za stabilnost Jugoistočne Evrope, Internet, <http://www.stability-pact.org/>.
24. Patrick A. Messerlin, *CEFTA in the World Trade System*, Seminar for Parliamentarians from South Eastern Europe Stability Pact and Friedrich-Ebert-Stiftung, Brussels, April 19, 2007
25. Per Magnus Wijkman, *A Reader's Guide to 'CEFTA 2006', Expanding Trade and Investment in South Eastern Europe*, Friedrich Ebert Stiftung, Brussels, 18-21 April 2007.
26. Privredna komora Beograd, Udruženje trgovine, *Sporazum CEFTA 2006*, april 2007, Internet, www.kombeg.org.yu.
27. Privredna komora Srbije, *Sporazum CEFTA 2006 – predvorje za poslovanje u EU*, Internet, <http://ino.komora.net/RegionJIE/CEFTA2006/>.
28. Proširenje CEFTE, Privredni vjesnik, Internet, <http://www.privredni-vjesnik.hr/>.
29. Republički zavod za statistiku Srbije, Internet, www.statserb.sr.gov.yu.
30. Sanja Jelisavac, „Uticaj CEFTA na trgovinu u regionu Jugoistočne Evrope”, *Centralnoevropska zona slobodne trgovine i interesi Srbije*, prir. Edita Stojić Karanović, IMPP, Beograd.
31. Wikipedia, Internet, <http://sr.wikipedia.org> i <http://en.wikipedia.org>.
32. *Zaključak o akcionom planu za implementaciju CEFTA sporazuma*, „Službeni glasnik RS”, br. 29/2007.